

2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI

2008 Global Financial Crisis and Women's Labour Force Participation in Turkey

Serap Palaz*
Olca Çolak**

ÖZET

Dünya ekonomisinde şimdiye kadar yaşanan pek çok krizden farklı olarak 2007'de Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), ipotekli konut kredileri piyasasında ortaya çıkan kriz kısa bir süre içinde küresel bir nitelik kazanmış ve Türkiye ekonomisini de 2008'in ikinci yarısından itibaren etkisi altına alırken, reel sektörü olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Reel sektördeki bu negatif görünüm özellikle işgücü piyasasına yansımıştır. Tarihsel süreç içinde sürekli olarak gerileyen kadın işgücüne katılımı, krizle birlikte daha da olumsuz bir seyir izlemiştir. Krizle birlikte kentlerde her beş kadından biri işgücüne katılırken, kırsal kesimde her dört kadından biri işgücüne katılmaktadır. Kadınların tarihsel süreç içinde işgücüne katılımında etkili olan ev hanımı olma, ataerkil gelenekler krizle değişim göstermemiş, bununla birlikte eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılımının da arttığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 2008 Küresel Finans Krizi, Kadınların İşgücüne Katılımı, Türkiye Ekonomisi

ABSTRACT

The financial crisis that had appeared in 2007 in the United States of America (USA) in the subprime mortgage credit markets, more differently from the aspects of the many financial crisis that world economics had been experienced so far, acquired a global qualification in a short time period and got the Turkish economy under the influence since the second half of 2008 by affecting the real sector negatively. This negative aspect reflected especially to the labour market. The woman labour force Participation which declines continuously in the historical course, followed a more negative trend with the crisis. While one fifth of each women participate to the labour force in the rural areas, on the other hand one fourth of each women participate to the labour force in the urban areas with the crisis. Factors such as being housewife, patriarchal traditions which are effective for women's labour force participation wit-

* Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi Bölümü.

** Araş. Gör. Rize Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü.

hin the historical course, didn't change with the crisis however women's labour force participation increases as the educational attainment level increases.

Key Words: 2008 Global Financial Crisis, Women's Labour Force Participation, Turkish Economy

1. GİRİŞ

Dünya finans tarihinde yaşanan en büyük finansal krizlerden birisi 1929'da Amerikan ekonomisinde yaşanan "Büyük Kriz" olmuştur. Fakat söz konusu kriz, dönemin siyasi ve iktisadi konjonktürü göz önüne alındığında özellikle piyasa ekonomisi sisteminin hâkim olduğu ekonomileri etkilemiştir. Küreselleşme sürecinin hızlandığı 1980'li yıllardan itibaren Soğuk Savaş döneminin de sona ermesiyle ortaya çıkan finansal krizler ilk etapta yerel nitelikli olsa da sonraki aşamalarda dünya genelini de etkilemiştir. 2007 yılında Amerikan ekonomisinde ilk olarak ipotekli konut kredileri piyasasında ortaya çıkan kriz, kısa sürede dünya ekonomisini etkisi altına almıştır.

Kriz, Türkiye ekonomisini 2008'in ikinci yarısından itibaren özellikle reel sektörü ciddi bir biçimde etkilemiştir. Finans kesiminde 2001 krizinin ardından alınan önlemlerin de etkisiyle önemli bir sorun yaşanmazken, reel sektör iç ve dış talepte daralmayla birlikte ciddi bir darboğaza girmiş ve özellikle işsizlik oranları önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu durum, işgücü piyasasının seyri hakkında önemli bir göstergeler olan işgücüne katılımı da olumsuz yönde etkilemiş. Bilhassa yıllardan beri işgücü piyasasına adapte olmada sorunlar yaşayan kadınlar için krizin sonuçları daha olumsuz olmuştur.

Türkiye ekonomisi 1970'li yıllardan sonra ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Ekonominin yapısının köklü bir biçimde değişmesine yol açan bu dönüşüm süreci, üretimi kırsal kesimden kentlere, tarımdan sanayiye hızlı bir biçimde kaydırmıştır. Bu çalışmada, kadınların işgücüne katılımı, söz konusu ekonomik dönüşüm bağlamında gerekçeleriyle birlikte irdelenecektir. Çalışmada, kadınların işgücüne katılımı farklı dönemler itibariyle istatistiklerle derlenip karşılaştırmalı bir analizi yapılmış ve Türkiye'de kadın istihdamının profilinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bununla birlikte 2008 küresel finans krizinde kadınların işgücüne katılımı çeşitli göstergeler itibariyle derlenip analiz edilmiştir.

Bu bağlamda, çalışma giriş ile sonuç ve önerilerle birlikte dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının tarihsel süreç içindeki gelişimi sunulacaktır. Bu kısımda 2000 öncesi ve 2000 sonrası dönem ayrı ayrı ele alınmıştır. Zira Türkiye'de işgücüne katılım oranının hesaplanmasında kullanılan teknikler 2000 yılından sonra farklılaşmış ve uluslararası ölçütlere uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte söz konusu dönemde kadınların işgücüne

katılımı farklı unsurlar bağlamında ele alınıp, işgücüne katılımı belirleyen faktörler ve etkileri analiz edilip okuyucuya sunulacaktır. Üçüncü bölümde, 2008 küresel finans krizinin Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını ne şekilde etkilediği çeşitli istatistiklerle irdelenecektir. Kriz döneminde kadınların işgücüne katılımını hangi unsurların etkilediği de bu bağlamda ele alınacaktır. Son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılarak kadınların işgücüne katılımlarını artırmaya yönelik politika önerilerinde bulunulacaktır.

1.1. Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımının Tarihsel Süreci İçindeki Gelişimi

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının tarihsel süreci içindeki gelişimi, erkeklerin işgücüne katılımıyla karşılaştırılması ve bu gelişimi etkileyen faktörler analiz edilecektir. Öte yandan kadınların işgücüne katılımı ile ilgili istatistikler düzenli olarak 1988 yılından itibaren DIE (günümüzde Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından yayınlanmaktadır. Söz konusu istatistikler HİA kapsamında 2000 yılına kadar yılda iki defa (Nisan ve Ekim aylarında), 2000 yılından itibaren ise yılda dört defa yayınlanmaktadır (Özer ve Biçerli, 2004: 63). Bu bağlamda 2000 öncesi dönem ve 2000 sonrası kadınların işgücüne katılım oranının gelişimi çeşitli açılardan incelenecektir.

1.1.1. 2000 Öncesi Dönemde Kadınların İşgücüne Katılımı

Tablo 1, 1955-1995 döneminde kadın ve erkeklerin işgücüne katılım eğilimini göstermektedir.

Tablo 1. 1955-1995 Yılları Arasında Kadın ve Erkek İşgücüne Katılım Oranları (%)

Yıllar	Erkek	Kadın
1955	95.3	72.0
1960	93.6	66.3
1965	91.8	56.6
1970	84.7	50.9
1975	85.4	47.4
1980	84.9	46.3
1985	83.3	44.3
1990	83.3	43.7
1995	77.8	30.6

Kaynak: Özer, M. ve Biçerli, K. 2004: 55-86.

Tablo 1 incelendiğinde, dönemler itibariyle Türkiye’de gerek erkeklerde gerekse kadınlarda işgücüne katılım oranları düşmüştür. Kadınlardaki düşüş ise ciddi boyutlara ulaşmıştır. 1970’lere gelindiğinde %50’lere düşen işgücüne katılım oranı, 1995’ten itibaren %30’un altına düşmüştür. Gerek cinsiyet bağlamında gerekse ge-

nel anlamda işgücüne katılım oranının düşmesi, çalışma çağındaki nüfusun uzun dönemde oransal artış göstermesine rağmen gerçekleşmiştir. İşgücüne katılma oranının düşmesi, Türkiye’de işgücü piyasasında işgücüne dahil olmama (çalışan veya işsiz olarak) yönünde eğilimin daha güçlü olduğu anlamına gelmektedir (Sapançalı, 2000: 5). İşgücüne katılım oranının düşmesinde en önemli faktör, Türkiye ekonomisinin yaşadığı hızlı dönüşümdür. 1950’li yıllar Türkiye ekonomisinde sanayileşmenin ve köyden kente göçün hız kazandığı dönemler olmuştur. Ekonominin dönüşüm sürecine girdiği bu dönemde GSYİH içinde tarımın payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları artmıştır. Bu süreçte tarım kesiminde istihdam çözülürken, kadın işgücü sanayi sektöründe kendisine yer bulamamıştır. Sanayide istihdam edilenlerin içinde kadınların payının 1955-1980 döneminde %12,3’den %10,7’ye düşmesi sanayinin kadın işgücüne istihdam yaratmadığının göstergesidir (Özer ve Biçerli, 2004: 64).

Öte yandan ekonomik gelişme, kentleşme ve işgücüne katılım oranı arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Ekonomik gelişme ve sanayileşme kentleşmeyi hızlandırdığından işgücüne katılım oranında artış gösterir. Kentleşme yeni iş imkânları yaratır. Tarımsal kesimde ekonomik bakımdan faal olanlarla olmayanların bir kısmı yeni istihdam alanlarında iş bulur. Tarımın dışı açılmasıyla ulaşım ve haberleşme araçlarının kullanımındaki artış istihdam alanlarını çeşitlendirir. İhtiyaçlardaki ve isteklerdeki artış çalışma arzusunu kamçılar. Bu da işgücüne katılım oranının yükselmesine neden olur. Kırdan kentlere göçün yani kentleşmenin yoğun olarak yaşandığı ülkemizde ise mevcut durum, iktisat teorisinin ve demografik gelişmenin öğretile-riyle çelişmektedir. Genel olarak işgücüne katılım oranı söz konusu dönemde düşüş göstermiştir ve kırsal kesimde işgücüne katılım oranı, kentlerdeki orandan ve Türkiye ortalamasından daha yüksektir. Dolayısıyla kırsal kesimde işgücü piyasası ile olan ilişki kentlere göre daha yoğundur. Ülkemiz açısından kentlere gelen nüfusun en azından bir kısmının işgücüne dahil olmayarak dinlenmeyi tercih ettiği sonucuna varılabilir. Bunun dışındaki bir başka açıklama ise kentlere gelen nüfus fazlasının mevcut sektörler yerine özellikle enformel sektör kanalıyla resmi kayıtlar dışında kalmış olmasıdır (Sapançalı, 2000: 6).

1970’lerin sonunda ciddi boyutlara ulaşan enflasyon ve ödemeler bilançosu açıkları problemlerinin üstesinden gelebilmek için IMF desteğinde istikrar tedbirleri uygulanmaya başlanmış, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenirken tarımsal girdilere uygulanan sübvansiyonlar önemli ölçüde azaltılmıştır. Bu politika değişikliklerinin kadın işgücüne katılım oranının azalma sürecini durdurmadığı gözlenmektedir. Bunda tarımda istihdam edilen kadın işgücünün oranı düşerken sanayi ve hizmetler sektöründe kadın istihdamının artmayışının etkili olduğu söylenebilir. 1980 sonrası uygulanan istikrar tedbirlerine rağmen enflasyonun genelde yüksek oranlarda seyretmesi; ücret, maaş ve tarımsal gelirlerin azalma seyrini şiddetlendirmiştir. 1980-1988 arası işçi ücretleri 19 kat, memur maaşları 23 kat artarken fiyatlar 32 kat artmıştır. Bu durumda daha önce çalışmayan ikincil işgücünden emek piyasalarına giriş yapmak isteyen kadın sayısı önemli ölçüde artmıştır. Ancak, kentli kadının sanayi ve

hizmetlerde yaratılan istihdam kapasitesinden yeterince yararlanamayışı, onları kayıt dışı istihdama yönelterek işgücüne katılım oranının düşüş seyrinin hızlanmasına neden olmuştur (Özer ve Biçerli, 2004: 64).

Kadınların işgücüne katılım oranında azalan eğilimin olmasının bir diğer nedeni de 1980’li yılların başlarında yürürlüğe konan erken emeklilik düzenlemeleri olmuştur. Bu düzenlemelere göre kadınlar 50 yaşında veya 20 senelik hizmet döneminden sonra, erkekler de 25 senelik hizmet döneminden sonra veya 55 yaşında emekli olmaya hak kazanmaktaydı. Söz konusu kurumsal düzenleme özellikle orta ve daha üst yaş gruplarının işgücüne düşük katılım sağlamalarına yol açmıştır. Fakat söz konusu düzenleme 2001 yılında değiştirilmiş ve daha yüksek yaş limitleri ile hizmet süreleri getirilmiştir. Bu düzenlemeyle işgücüne katılım oranının artması beklenmektedir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının düşük olmasının bir başka nedeni ise kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınların “yetersiz katılım çıkmazı” olarak adlandırılan bir olguyla karşı karşıya olmalarıdır (Taymaz, 2010: 16). Kentlerde yaşayan eğitim düzeyi düşük kadınların sigortasız ve kayıt dışı işlerde aldıkları ücretler genellikle çocuk bakımı, yemek pişirme ve temizlik gibi ev işlerinde başkasını tutmak için ödeyecekleri paradan daha düşüktür bu nedenle sadece kayıt dışı sektörde çalışma şansı olan bu kadınların işgücü arzı da düşük olmaktadır. Düşük ücretler ve düşük eğitim getirileri, büyüdüklerinde işgücüne katılım şanslarının çok az olduğunu düşündüklerinden dolayı ailelerin kız çocuklarının eğitimine az yatırım yapmalarına yol açmaktadır. Bu durum işgücü piyasasına da yansımakta ve ücretlerin daha da düşük olmasına neden olmakta ve işgücü arzını azaltmakta, bu döngü yetersiz katılımı pekiştirmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası, 2009: 22).

1.1.2. 2000 Sonrası Dönemde Kadınların İşgücüne Katılımı

Tablo 2, 2000 sonrasında Türkiye genelinde kent ve kırsal düzeyde cinsiyete göre işgücünün durumunu vermektedir.

Tablo 2. 2000-2006 Dönemi İşgücünün Durumu

	2000		2005		2006	
	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent
Toplam İşgücü (Bin)	10.902	12.176	10.167	14.398	9.894	14.882
Kadın İşgücü (Bin)	3.809	2.379	3.310	3.043	3.237	3.243
Erkek İşgücü (Bin)	7.093	9.797	6.857	11.356	6.657	11.640
Toplam İşgücüne Katılım Oranı (%)	58,7	44,1	53,1	45,5	52,2	45,5
Kadın İşgücüne Katılım Oranı (%)	40,2	17,2	33,7	19,3	33,0	19,9
Erkek İşgücüne Katılım Oranı (%)	77,9	70,9	73,5	71,5	72,2	70,8
İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus (Bin)	7.679	15.454	8.981	17.279	9.057	17.835
İşgücüne Dahil Olmayan Kadın Nüfus (Bin)	5.669	11.439	6.506	12.759	6.560	13.028
İşgücüne Dahil Olmayan Erkek Nüfus (Bin)	2.011	4.015	2.476	4.520	2.497	4.807

Kaynak: Toksöz, G. (2007).

Tablo 2 incelendiğinde, 2000 yılından itibaren Türkiye’de kentlerde toplam

işgücü artarken kırsal kesimde sürekli düşüş göstermektedir. Benzer eğilim kadın işgücü için de geçerlidir. Bu durum, 2000’li yıllarda kırsal kesimden kentlere göçün devam ettiğini göstermektedir. 2006 yılı itibariyle 15 ve daha yukarı yaştaki toplam işgücü 24.776.000 kişi olup, genel işgücüne katılım oranı %46,8 olarak gerçekleşmiştir. Toplam işgücünün 6.480.000’i kadın, 18.297.000’i erkektir, işgücündeki her dört kişiden biri kadındır (%26,1). İşgücüne katılım oranı kadınlarda %24,9 ve erkeklerde %71,5 olarak gerçekleşmiştir. Arada büyük fark vardır ve erkeklerin işgücüne katılım oranları yıllar itibariyle çok sınırlı biçimde azalırken, kadınlarınki sürekli düşüş göstermiştir (Toksöz, 2007: 18). Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının düşüklüğü, yüksek işsizlik oranları ve kayıt dışı istihdamla birlikte işgücü piyasasının en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Kadınlar işgücüne katılım oranları açısından 130 BM üyesi ülke arasında 2000li yıllara ait verilerle yapılan sıralamada Türkiye en alttan 10.sırada, OECD ülkeleri arasında ise en altta yer almaktadır (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi, 2010: 1).

Öte yandan kırsal kesimde işgücüne katılım oranı gerek erkeklerde gerekse kadınlarda 2000’den itibaren sürekli azalsa da kentlerdeki işgücüne katılım oranından daha yüksektir. 2000 yılı itibariyle kırsal kesimde %40,2 olan kadınların işgücüne katılım oranı, 2006 itibariyle %33’e kadar gerilemiştir. Erkekler için kır/kent işgücüne katılma oranları 2001 yılından sonra birbirine yaklaşmaktadır. Kadınlar için ise kır/kent işgücüne katılma oranı farklılığı çok fazla çarpıcıdır. Kırsal kesimde, kentteki kadına göre yaklaşık 3-3,5 kat daha fazla sayıda kadın, karşılıksız emeğin bir kategorisi olan ücretsiz aile işçiliği adı altında istihdam edilmektedir. Erkekler ise hane reisi olarak kendi hesabına çalışma kategorisinde kaydolmaktadır. Ancak 2004 yılından sonra bu fark 2 katına inmektedir. Farklılığın azalması kırsal kesimde kadınların kentlere göç nedeniyle gittikçe işgücü piyasasından çekilmesiyle ilgilidir (Özkaplan, 2008: 15).

2006 itibariyle kentlerde işgücüne dahil olan her beş kişiden biri (%21,8) kadındır, buna karşılık işgücüne dahil olmayan her dört kişiden üçü (%73,0) kadındır. Yine her beş kadından sadece biri (%19,9) işgücündedir. Kadınların durumu beşte birin ötesine geçememektedir. Oysa erkeklerde işgücüne katılım oranı %70,8’dir. Kırdan ise işgücüne dahil olan her üç kişiden biri (%32,7) kadındır. İşgücüne dahil olmayanların da kentte olduğu gibi dörtte üçü (%72,4) kadındır. Her üç kadından biri (%33) işgücündedir. Kırdan kadınların işgücüne katılım oranında gözlenen hızlı düşüşün gerisinde son 10-15 yıldır uygulanan tarım politikalarının kırsal istihdama etkisinin büyük rolü vardır. Bu durum tarımda azalan istihdamla yakından alakalıdır. Çünkü esas olarak tarımda yoğunlaşan kadın emeği, tarımdaki istihdam daralmasına bağlı olarak işgücü dışına çıkmıştır. 2006 itibariyle kırdan ve kentte işgücündeki kadın sayısı birbirine çok yaklaşmıştır. Toplam kadın işgücünün yarısı kırdan yarısı kentte iken, erkek işgücünün üçte birinden biraz fazlası (%36,4) kırdan, yaklaşık üçte ikisi kenttedir (Toksöz, 2007: 19).

Diğer taraftan kadınların işgücü piyasasının dışında kalmasıyla toplam işgücü katılım oranı arasındaki ilişki de belirgindir daha da önemlisi, işgücüne katılım oranlarındaki sürekli azalış iş bulma ümidini yitirenlerin sayısındaki artışı yansıtmaktadır. 2001-2007 dönemine baktığımızda, hem istihdamdaki azalma hem de iş aramaktan vazgeçenlerin sayısındaki artış çarpıcıdır; aktif nüfusa ilave olan 2 milyon kişinin sadece 400 bini (%10'u) "işsiz" kategorisinde işgücüne dahil olmuştur; zira istihdam 400 bine yakın oranda azalmıştır. İşgücüne dâhil olmayanların sayısı 4,5 milyona yakın artmıştır; bu artışın %20'si iş bulma ümidini yitirenlerin, %20'si emekli olanların, %20'si öğrencilerin ve ancak %10'u ev kadınlarının sayısındaki artışa bağlı gözükmektedir. Dolayısıyla 2001 krizi ve sonrası dönemde "aktif" olmama nedeni, ev kadını olmaktan daha çok; iş bulamama, eğitime katılma ve emekli olma şeklinde ortaya çıkmaktadır; yani aktif olamamanın nedeni 2000'li yıllarda değişmektedir; büyük ölçüde iş aramayıp, işbaşı yapmaya hazır olanların sayısındaki artış önemlidir (Özkaplan, 2008: 17). Bu bağlamda kadınların işgücüne dahil olmama nedenleri 2006 yılı itibarıyla gerek Türkiye geneli gerekse yerleşim yeri itibarıyla Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Nedenlere Göre İşgücüne Dahil Olmayan Kadınlar: 2006 (%)

	Türkiye	Kent	Kır
İş aramayıp çalışmaya hazır olan	5,6	5,2	6,4
Mevsimlik çalışan	1,6	0,5	3,7
Ev işleriyle meşgul	64,8	67,4	60,9
Eğitim/öğretime devam ediyor	7,9	9,0	5,9
Emekli	2,9	3,9	0,9
Özürlü, yaşlı veya hasta	10,4	7,1	16,8
Diğer	6,3	6,7	4,4

Kaynak: Toksöz, G. (2007).

Not: Söz konusu tablo yukarıdaki kaynaktan tarafımızca derlenerek hazırlanmıştır.

2006 yılı itibarıyla kadınların işgücüne dahil olmama nedenleri irdelendiğinde, gerek Türkiye geneli gerekse kentler ve kırsal kesimde en önemli nedenin ev işleriyle meşgul olma olduğu görülmektedir. Özellikle bu durum kentlerde Türkiye ortalamasının da üzerindedir. Bu faktörü sırasıyla özürlü, yaşlı veya hasta olma ile eğitim/öğretime devam ediyor olma izlemektedir. TÜİK tarafından yayımlanan Zaman Kullanımı Anketi sonuçlarına göre Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki fertlerin 24 saatlik etkinlikleri incelendiğinde; çalışan erkeklerin hane halkı ve ev bakımına

ayırıldığı süre sadece 43 dakika iken çalışan kadınlarda bu süre 4 saat 3 dakika olduğu saptanmıştır. Buna karşın çalışmayan erkeklerin hane halkı ve ev bakımına ayırıldığı süre sadece 1 saat 12 dakika iken, kadınlarda bu süre 5 saat 43 dakikadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2007: 2). Bu durum erkeklerin ev işlerine çok az zaman ayırarak ev işleri ve bakım hizmetlerinin aslında kadın işi olduğunu göstermektedir. Türkiye’de devlet tarafından sağlanan kurumsal bakım hizmetlerinin yetersiz olması da devletin de bu tür hizmetlerin kadınlar tarafından karşılanması gerektiğini ve ataerkil aile vurgusuyla perçinlenen bu durum çocuk bakımını ve ev işlerinin bütünüyle kadınlara yüklenmesine neden olmuştur.

Dağılım kır ve kent ayrımı temelinde incelendiğinde, geçmişte kendi hesabına çalışan çiftçi hanelerindeki kadınların ücretsiz aile işçisi olarak kayıtlara geçtiği dönemlerin geride kaldığı görülmektedir. 2006’da kırdaki 3.237.000 kişi olan kadın işgücünün iki katı miktarda kadın (6.560.000) işgücü dışındadır ve bunun üçte ikisine yakın kesimi ev kadını konumundadır. Kırdaki eğitim/öğretime devam ettiği için işgücü dışında kalan kadınlar kente göre daha düşük orandadır. Kentte emeklilik nedeniyle işgücü dışında olanların yaklaşık %4’le zaten düşük olan oranı ise kırdaki %1’in de altına inmektedir. Kırdaki özürsüzlük, yaşlılık, hastalık nedeniyle işgücü dışında olanların oranı kentte bu nedenle işgücü dışında olanların oranının iki katından fazladır. Bütün bunlar kadınlar açısından kırdaki koşulların ağırlığına işaret etmektedir (Toksöz, 2007: 21).

Eğitim kadınların işgücüne katılımında önemli faktörlerden biridir. Eğitim olanağına ulaşma ile işgücüne katılım arasındaki ilişki kadınlar için erkeklere göre daha belirleyicidir (Palaz ve diğer., 2006). Okullaşma, kadınların işgücüne katılımında tutarlı ve en etkili belirleyici unsurdur. Eğitimin işgücüne katılım oranı üzerine etkileri genelde iki türlü görülmektedir. Birincisi, işgücü piyasasında ücretlerin ve iş olanaklarının okullaşmayla belirlenmesi, eğitilmiş kadınları ev işleri gibi piyasa dışı faaliyetlerde kalmaktan ziyade işgücü piyasasında çalışmayı daha cazip hale getirmektedir. İkincisi, okullaşmanın etkisinden dolayı kadın işgücü arzı, ev işlerine karşı olarak piyasa işine doğru kadının davranışlarıyla ilgili ekonomik olmayan kısıtları yıkarak ücretler vasıtasıyla etkilerden bağımsız olur (Palaz, 2004: 5). Tablo 4, eğitime göre işgücüne katılma oranlarını vermektedir.

Tablo 4. Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım Durumu (%), 15+Yaş

	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Okur Yazar Olmayanlar	56,7	25,2	52,5	24,8	48,1	24,4	48,7	23,6	46,8	19,3	43,5	17,5	40,4	16,2
Lise Altı	74,9	23,0	73,7	24,2	72,3	24,9	70,7	23,4	72,3	22,8	71,8	21,8	70,8	21,8
Lise ve Dengi	70,8	31,8	71,6	31,1	69,7	31,9	69,0	28,9	73,3	30,6	73,8	30,9	73,6	31,4
Üniversite	83,2	70,1	84,3	70,8	84,5	71,5	82,7	69,5	85,3	71,3	84,7	70,0	84,1	69,8

Kaynak: Özkaplan, (2008).

Eğitim, kadın ve erkeğin işgücüne katılımını etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Her üst eğitim düzeyine çıktığında kırsal ve kentsel alanlar itibariyle kadın ve erkek işgücü katılım oranları yükselmektedir. Ancak kadınlar için ücretli bir işe girmediği eğitimin rolü erkeklerinkine göre daha fazla belirleyicidir. Okuryazar-olmayan kadınların işgücüne katılım oranı 2006 yılında %16,2 iken, bu oran üniversite mezunu kadınlar için %70'e yakındır; daha çarpıcı olarak, kentlerde beşeri sermaye farklılığının işgücüne katılım oranlarını daha fazla etkilemesidir* (Özkaplan, 2008: 32).

Öte yandan kırsal kesimde eğitimin işgücüne katılım üzerine etkisi üniversite eğitimi dışında sınırlıdır. Çünkü kırsal kesimde kadınlar genel olarak tarımda istihdam edilmekte veya ücretsiz aile işçisi olarak eğitim gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Diğer yandan kentlerde tarıma göre daha fazla eğitim gerektiren sanayi ve hizmet sektörleri yaygındır. Kadınlar kırsal kesimden kentlere az veya eğitimsiz olarak ve sadece tarımsal kesimdeki iş tecrübesiyle göç ettiklerinde işgücüne kolaylıkla girememektedir.

2. 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı

2007 yılının ikinci yarısından itibaren ABD ekonomisinde görülen mortgage krizi, 2008 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alarak küresel bir finans krizi haline gelmiştir. Finans kesiminde başlayan kriz kısa sürede reel kesime de yansımış ve dünya çapında üretimde azalmanın etkisiyle işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Türkiye ekonomisi de krizden özellikle 2008'in üçüncü çeyreğiyle birlikte ciddi biçimde etkilenmeye başlamıştır. İşsizlik oranları iç ve dış talepte dolayısıyla üretimde azalmanın etkisiyle artış göstermiştir. Bu durum kriz dönemine kadar olan süreçte işgücüne entegre olmada problem yaşayan kadın işgücüne de olumsuz şekilde yansımıştır. Çalışmanın bu bölümünde 2008 küresel krizinin Türkiye'de kadınların işgücüne katılımını nasıl etkilediği, yerleşim yeri, eğitim durumu ve cinsiyet gibi faktörlerle incelenecek ve ayrıca işgücüne dahil olmama nedenleri de irdelenecektir.

2.1. Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre İşgücüne Katılım ve Karşılaştırma

Küresel finans krizi özellikle Türkiye ekonomisini 2008'in üçüncü çeyreğinden itibaren etkilemiştir. Bu bağlamda kadınların kriz döneminde işgücüne katılımı, erkeklerle ve Türkiye ortalaması ile karşılaştırmalı bir biçimde Tablo 5'de sunulmuştur. Bununla birlikte inceleme periyodu kriz öncesi durumu da görebilmek açısından 2008'in ilk çeyreğinden başlayarak ele alınarak, 2009'un son çeyreğine kadar uzatılmıştır.

* Bu oranlar kentlerde aynı yıl için sırasıyla %10 ve %70dir.

Tablo 5. Kriz Döneminde İşgücüne Katılım Oranları (%)

Dönem	Türkiye	Kadın	Erkek
2008-1	44,8	22,2	68,2
2008-2	47,3	25,2	70,3
2008-3	48,2	25,8	71,4
2008-4	47,0	24,5	70,3
2009-1	46,1	23,8	69,2
2009-2	48,1	26,5	70,4
2009-3	49,2	27,5	71,7
2009-4	48,2	26,4	70,6

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri Dönemsel Sonuçları

Not: Söz konusu tablo, tarafımızca hesaplanarak hazırlanmıştır.

Tablo 5'e göre Türkiye'de genel olarak işgücüne katılım oranı, gerek kriz öncesi gerek kriz esnasında ve krizden sonraki dönemlerde 2000'li yıllarla paralellik arz edecek şekilde düşük seyrini korumuş ve %50'nin altında kalmıştır. Krizin Türkiye ekonomisini etkilemeye başladığı 2008'in üçüncü çeyreğinden itibaren işgücüne katılım oranı düşüş göstermiştir. 2008'in üçüncü çeyreğinde %48,2 olan işgücüne katılım oranı, 2008'in son çeyreğinde %47'ye ve 2009'un başında %46,1'e kadar gerilemiştir. 2008'in başında artan işgücüne katılım oranı ise, Türkiye ekonomisinin hızlı büyüme kaydettiği dönemlerin yansıması olarak kabul edilebilir. İş olanaklarının hızlı büyüme rakamlarıyla arttığı düşünülürse, insanların iş bulma umuduyla işgücü piyasasına girmeleri etkili olmuş olabilir.

Kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye'de düşük seyrini kriz döneminde de devam ettirmiştir. Kriz döneminde de neredeyse her dört kadından birinin işgücüne dahil olduğu görülmektedir. Türkiye'nin krize girdiği 2008'in üçüncü çeyreğinden itibaren işgücüne katılım oranında düşüş başlamış ve bu durum 2009'un ikinci çeyreğine kadar devam etmiştir. 2009'un üçüncü çeyreğinde kadınların işgücüne katılımında küçük bir artış olmuş ve dördüncü çeyrekte ise tekrar bir düşüş yaşanmıştır. 2008'in dördüncü çeyreği ile 2009'un dördüncü çeyreği karşılaştırıldığında hem erkeklerin hem de kadınların işgücüne katılım oranlarında hafif bir artış olduğu görülmüştür (erkekler için yüzde 70,3'den yüzde 70,6'ya; kadınlar için yüzde 24,5'den yüzde 26,4'e). Bunun sebebi ekonomik kriz sırasındaki "ilave işçi etkisi" olabilir, yani durgunluk dönemlerindeki gelir kaybını veya işsizliği telafi etmek için ailenin diğer fertlerinin işgücü piyasasına katılmaya karar vermesidir. Başlevent ve Onaran'ın (2003) evli kadınların kriz dönemlerinde ilave işçi mi yoksa cesareti kırılmış işçi mi olmaya daha eğilimli olduklarını araştırdıkları çalışmalarında belirttikleri gibi 2001 mali kriz döneminde de ilave işçi etkisi daha çok kadınlar arasında gözlemlenmiş ve kadınların işgücüne katılımları artmıştır.

Tablo 6. Yerleşim Yeri ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları (%)

Dönem	Kadın		Erkek	
	Kent	Kır	Kent	Kır
2008-1	16,2	28,1	68,1	68,3
2008-2	15,0	35,2	69,3	72,8
2008-3	17,0	36,1	70,6	73,2
2008-4	18,2	31,7	69,8	71,7
2009-1	20,5	29,0	68,9	69,7
2009-2	20,1	35,9	69,6	72,4
2009-3	21,3	38,5	70,7	74,1
2009-4	19,4	35,0	70,1	71,8

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri Dönemsel Sonuçları

Not: Söz konusu tablo, tarafımızca hesaplanarak hazırlanmıştır.

Tablo 6’da yerleşim yeri itibariyle kriz döneminde işgücüne katılım oranları incelenmektedir. Kriz dönemi ve öncesinde yerleşim yerine göre işgücüne katılım oranı kadınlarda büyük farklılık gösterirken, erkeklerde birbirine yakın bir seyir izlemiştir. Kentlerde kadınların işgücüne katılımı düşük düzeyde kalmıştır. Kriz döneminde kentlerde kadınların işgücüne katılım oranı kırsal kesime kıyasla ufak bir artış kaydetmiştir fakat kentlerde her beş kadından birinin işgücüne katıldığı görülmektedir. Kırsal kesimde kadınlarda işgücüne katılım oranı, krizin Türkiye ekonomisini etkilediği 2008’in üçüncü çeyreğinden itibaren hızlı bir düşüş göstermiştir. Hatta 2009’un ilk çeyreği itibariyle işgücüne katılım oranı %30’un altına inmiştir. Benzer durum erkeklerin işgücüne katılım oranı için de geçerlidir. Kriz döneminde erkeklerin işgücüne katılımı kadınlarınkı gibi dalgalı bir seyir izlememiştir. Fakat kırsal kesimde 2008’in üçüncü çeyreğinden itibaren bir düşüş gözlenmiş ve 2009’un ilk çeyreği itibariyle %70’in altına inmiştir. Öte yandan kentlerde erkeklerin işgücüne katılım oranı kriz döneminde ufak düşüşler sergilemiştir. Kriz döneminde gerek kadınların gerek erkeklerin işgücüne katılımında kırsal kesimde ağırlık olması ve krizden çıkış sürecinde kırsal kesimde işgücüne katılımın artması, istihdamın sanayi ve hizmetler sektöründen tarım sektörüne doğru kaydığının göstergesidir. Azalan iç ve dış talep sanayi sektöründe ve hizmetler sektöründe işlerin durma noktasına gelmesini ve yeni iş imkânlarının yaratılamamasına neden olmuş ve bu da kırsal kesime olan göç ve gizli işsizlerin tarım sektöründe istihdamıyla sonuçlanmıştır.

2.2. Eğitim Durumuna Göre Kadınların İşgücüne Katılımı

2008 küresel finans krizine kadar olan dönemde özellikle 2000’li yıllarda, eğitimin işgücüne katılımda özellikle kadınlarda önemli rol oynamıştır. Zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasının etkileri 2000’li yıllarda belirgin bir şekilde görülmüş ve

kadınların işgücüne katılımı, eğitim seviyesinde artışla birlikte artma eğilimi göstermiştir. 2008 küresel krizinde Türkiye’de eğitime göre işgücüne katılım durumu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. 2008 Küresel Krizinde Eğitime Göre İşgücüne Katılım Durumu (%), 15+Yaş

Dönem	Okuryazar Olmayan		Lise Altı		Lise ve Dengi		Üniversite	
	E	K	E	K	E	K	E	K
2008-1	33,8	12,1	67,5	17,8	69,6	30,6	82,1	69,3
2008-2	37,7	16,1	69,6	20,9	71,9	32,6	82,7	69,9
2008-3	36,5	16,2	70,3	21,6	74,3	33,5	83,0	70,0
2008-4	36,2	13,4	69,0	20,1	73,6	33,2	82,8	70,4
2009-1	36,9	12,2	67,7	19,2	73,0	33,4	82,4	69,9
2009-2	37,5	15,1	68,8	22,4	74,6	34,2	82,9	70,8
2009-3	37,7	16,9	70,5	23,4	75,4	34,2	83,4	70,9
2009-4	36,4	15,6	69,0	22,2	74,8	33,2	83,4	71,4

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri Dönemsel Sonuçları

Not: Söz konusu tablo, tarafımızca hesaplanarak hazırlanmıştır.

2008 küresel krizinin yaşandığı dönemde işgücüne katılım durumunun yansıtıldığı Tablo 7 incelendiğinde, kadınların işgücüne katılımı eğitim düzeyi arttıkça artış göstermektedir. Fakat her eğitim düzeyinde işgücüne katılım, erkeklerin altında bir seyir izlemektedir. Ayrıca kriz döneminde eğitim durumuna göre işgücüne katılım, kriz öncesi dönemlerde Türkiye’de gözlenen trendle tutarlı bir seyir izlemiştir. Kadınların eğitim durumu incelendiğinde, okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılımının diğer eğitim seviyelerinden çok düşük kaldığı görülmektedir. Ayrıca okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılımı diğer eğitim düzeylerine göre kriz döneminde daha çok dalgalanma göstermiştir. 2000’li yıllarda okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılımı, %20’lerin üzerindeyken kriz döneminde bu oranın %15’lerin altına bile düştüğü görülmektedir. Benzer durum lise altı eğitim seviyesinde de gözlenmiş ve bu düzeyde işgücüne katılım oranı neredeyse okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım düzeyine yakınlaşmıştır. Üniversite düzeyinde işgücüne katılım ise diğer eğitim seviyelerinin çok üstündedir. Kriz döneminde gerçekleşen bu eğilim, literatürde eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılımın arttığına dair bulguları da desteklemektedir. Öte yandan kadınların 2008 küresel krizinde yerleşim yerleri itibarıyla eğitim durumuna göre işgücüne katılım durumu Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Kadınların Eğitim ve Yerleşim Yerine Göre İşgücüne Katılım Durumu (%), 15+Yaş

Dönem	Okuryazar Olmayan		Lise Altı		Lise ve Dengi		Üniversite	
	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır
2008-1	4,2	20,7	12,3	29,6	30,0	33,5	69,3	70,0
2008-2	5,6	27,6	13,2	37,5	32,2	34,8	69,6	72,8
2008-3	6,4	26,8	13,4	39,2	33,1	36,3	69,9	71,2
2008-4	5,4	21,9	13,5	34,3	32,4	37,4	70,1	73,9
2009-1	4,5	20,6	13,8	30,6	32,7	38,4	69,7	72,6
2009-2	5,6	24,8	14,7	39,2	33,3	40,6	70,2	76,3
2009-3	6,2	27,9	14,6	42,2	33,5	39,3	70,8	72,7
2009-4	6,1	25,6	15,2	37,4	32,5	37,6	70,8	77,7

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri Dönemsel Sonuçları

Not: Söz konusu tablo, tarafımızca hesaplanarak hazırlanmıştır.

Tablo 8 incelendiğinde, kriz döneminde kadınların eğitim düzeyi arttıkça gerek kırsal kesimde gerekse kentlerde işgücüne katılımının da arttığı görülmektedir. Fakat kırsal kesimde işgücüne katılım oranı her eğitim düzeyinde kentlere nazaran daha fazladır. Kentlerde ve kırsal kesimde işgücüne katılımdaki en bariz farklılık düşük eğitim düzeylerinde bir diğer ifade ile lise altı ve okuryazar olmama durumlarında ortaya çıkmıştır. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılımı, kırsal düzeyde kentlerden ortalama dört kat daha fazla gerçekleşirken, lise altı eğitim düzeyinde bu fark ortalama iki kat olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, kriz döneminde ücretsiz aile işçiliğinin kadın işgücüne katılımında ve istihdamında hala önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kentlerde işgücüne katılımın, eğitim düzeyindeki düşüşle paralellik göstermesi, kentlerde ev kadını olarak kadınların yaşamlarını devam ettirdiğini, ayrıca kriz dolayısıyla iç ve dış talebin yol açtığı durgunluk nedeniyle işten çıkarmaların özellikle düşük eğitim düzeyine sahip kadınları işgücüne katılımını da etkilediği ve hatta bu kadınları “cesareti kırılmış işgücü” kapsamına soktuğu da söylenebilir. Lise ve üniversite eğitimi düzeyine sahip kadınların işgücüne katılımının, krizden fazla etkilenmediği gerek kentsel gerekse kırsal düzeyde vurgulanabilir. Kriz döneminde söz konusu eğitim düzeyine sahip kadınların işgücüne katılımında ufak azalmalar ve artışlar görülse de istikrarlı bir düzeye sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım da kentlerde ve kırsal düzeyde yakınsamanın gerçekleştiği de görülmektedir.

2.3. İşgücüne Katılmama Nedenleri

Bundan önceki bölümlerde vurgulandığı üzere 2008 küresel krizinde kadınların işgücüne katılımı, krizden önceki dönemlere paralellik arz edecek şekilde düşük gerçekleşmiştir. Bu durum, yerleşim yeri, eğitim, yaş gibi faktörlerle de ortaya sunul-

muştur. Bunun dışında yaşanan kriz her ne kadar finans krizi olarak kabul edilse de ülkemizde reel sektörü daha derinden etkilemesi, üretimdeki daralmanın beraberinde getirdiği işsizlik olgusu, darboğazda olan kadın işgücünü, işgücüne katılımdan alıko-yan en önemli faktörlerden biri olmuştur. 2008 küresel krizinde kadınların işgücüne katılmama nedenleri, kırsal ve kentsel düzeyde Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9: Kriz Döneminde Kadınların İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (%)

İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri	2008		2009	
	Kent	Kır	Kent	Kır
İş Bulma Ümidi Olmayanlar	1,03	1,75	1,43	1,98
İş Aramayıp Çalışmaya Hazır Olanlar	3,93	4,12	4,11	5,12
Mevsimlik Çalışanlar	0,50	3,23	0,14	0,89
Ev İşleriyle Meşgul Olanlar	62,84	61,22	63,36	58,90
Eğitim/Öğretim	9,63	5,63	10,46	6,55
Emekli	4,43	0,96	4,92	1,18
Çalışamaz Halde Olanlar	7,96	19,09	7,55	20,40
Diğer	9,63	3,95	7,99	4,95

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri Dönemsel Sonuçları

Not: Söz konusu tablo, tarafımızca hesaplanarak hazırlanmıştır.

Tablo 9 incelendiğinde, kriz döneminde kadınların işgücüne katılmamasında en önemli faktörü, gerek kentsel gerekse kırsal düzeyde ev işleriyle meşgul olma bir diğer ifade ile ev hanımı olarak kabul edilme oluşturmaktadır. Bu oran kırsal kesimde kentlere göre biraz daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Ev işleriyle meşgul olma faktörünün yüksek oranda olması, krizin de Türk kadınının toplumdaki statüsünü de-ğiştirmede, kadınların çocuk bakma gibi ev işleriyle daha ziyade meşgul olduğunu ve ataerkil yapının kırılmadığının bir göstergesidir. Çocuk, hasta ve yaşlı bakımında kamusal hizmetlerin yetersizliği ve ev işlerinin kadınların asli görevi olarak görülme-si kadın istihdamını olumsuz etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda kadınların erkek-lere göre zamanlarının 6 katı süreyi günlük ev ve bakım işlerine harcamakta olduğu tespit edilmiştir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2009: 2).

Kentlerde işgücüne dahil olmamada eğitim ve diğer nedenler sonra gelmektedir. Fakat bu faktörlerin işgücüne katılmamada etkisi sınırlıdır. Kırsal kesimde eğitimin etkisi kentlere kıyasla daha sınırlı olmuştur. Kırsal kesimde ev işleriyle meşgul olma dışında etkili olan diğer faktör ise çalışamaz halde olanların durumudur. Çalışamaz halde olanlar; engelliler, hastalar ve yaşlılar gibi grupları kapsamaktadır. Bu faktörün etkili olması, Türkiye’de kırsal kesime yeterince sağlık hizmetlerinin götürülemedi-ğini ve Tablo 3’de 2006 yılı yani 2008 küresel krizi öncesi dönemde gerçekleşen de-ğerin de üzerinde olduğunu, krizle birlikte bunun derinleşip kadın işgücüne katılımı olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel olarak, bir ülkede istihdam edilenlerle işsizlerin toplamından oluşan işgücü miktarının toplam nüfusa oranlanmasıyla bulunan işgücüne katılım oranı, o ülkedeki işgücü piyasasının seyri hakkında önemli bir göstergedir. Türkiye’de işgücüne katılım oranı, yıllar itibariyle sürekli düşüş göstermiştir. Özellikle kadınların işgücüne katılımında düşüş daha sert ve dramatik olmuştur. Bununla birlikte kırsal kesimde işgücüne katılım, kentlere nazaran daha yüksek gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılımının düşmesinde, ekonominin son otuz yılda hızlı dönüşüm geçirmesi etkili olmuştur. Fakat sanayileşme ve kentleşme artmasına rağmen istihdamda kadına ayrılan pay sürekli düşüş göstermiştir. Dolayısıyla kadınların özellikle kentlerde ev işleriyle daha fazla meşgul olması da bu durumdan kaynaklanmıştır. Çocuk bakımı sorunu ve ataerkil yapının bir diğer ifadeyle aile içinde bu yönde geleneklerin olması, bu durumu daha da etkilemiştir. Öte yandan kırsal kesimde işgücüne katılımın daha fazla olmasında tarım sektörünün ve dolayısıyla ücretsiz aile işçiliğinin etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte eğitim düzeyindeki artışla birlikte kadınların işgücü piyasasında daha aktif olduğu ve kendine yer bulduğu da görülmektedir.

2008 küresel krizi Türkiye’de reel sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. İç ve dış talepteki daralmayla birlikte üretimin azalması, işsizlik sorununun ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu durum, işgücü piyasasına entegre olmada zorluk çeken kadınların konumunu daha da olumsuz etkilemiştir. Kriz döneminde her dört kadından üçünün işgücüne dahil olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum kentlerde neredeyse her beş kadından birinin işgücüne dahil olması şeklinde gerçekleşmiştir. Kırsal kesimde kadın işgücüne katılımının kentlere göre fazla olması, kriz döneminde istihdamda tarım sektörünün payının sanayi ve hizmetler sektörüne göre daha etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca tarım sektöründe istihdam artışı, kadınlar açısından ücretsiz aile işçiliği durumunun artarak devam etmesine yol açmıştır. Bununla birlikte daha önceki dönemlerle paralellik arz edecek şekilde, eğitim düzeyindeki artışla birlikte işgücüne katılımın arttığı da görülmektedir. Bu durum kırsal kesimde kentlere göre daha fazla gerçekleşmiştir. Yine diğer dönemlerle paralellik arz edecek şekilde kadınların işgücüne katılmamasında ev kadınlığı olgusu en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Krizden çıkış amacıyla bu zamana kadar yedi adet önlem paketi açıklanmıştır. Her önlem paketi, reel sektörün önünü açacak ve istihdam arttıracak şekilde planlanmıştır. Fakat söz konusu paketlerde kadın istihdamına ve işgücüne katılımına dair özel bir vurgu da bulunulmamıştır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının, başta OECD ve AB olmak üzere pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortalamasının altında olduğu düşünülürse, kadınların işgücüne katılımına yönelik daha somut tedbirlerin alınması gerekmektedir. İş Kanunu’nda bu alandaki düzenlemelere ağırlık verilmelidir. Öte yandan kadınların işgücüne katılmamasında, ev işleriyle meşgul olma, geleneksel aile yapısı ve çocuk bakımı gibi sorunlar ön plana çıkmaktadır. Kadınların tek başlarına üstlendiği ev işleri ve çocuk ve yaşlı bakımı hizmetleri yükünün

toplumsal bir sorumluluk olarak devlet-işveren-erkekler tarafından ortak paylaşılmasına olanak veren kurumsal düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu bağlamda İş Yasasında belirtilen 150 kadın işçi çalıştıran işyerlerine kreş açma zorunluluğu getiren madde kadın veya erkek 150 işçi çalıştıran işyerleri olarak değiştirilmesi isabetli olacaktır. Böylece hem işverenleri kreş açma zorunluluğu dolayısıyla 150 işçiden az kadın işçi çalıştırmaya yönelten bu madde aynı zamanda çocuk bakımının da sadece kadınlara ait bir sorumluluk olarak gören cinsiyetçi bakış açısının kanunlara yansımalarıdır. Aynı zamanda işçi sayısı açısından madde kapsamı dışında kalan işyerlerinde ise çalışan ebeveynlerin çocuk bakım hizmetleri açısından desteklenmelerine yönelik olarak belediyeler, Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi ilgili kurumların 0-6 yaş arası çocuklar için düşük ücretli ve kaliteli hizmet sağladığı kreşler ve anaokulları açmaları için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (KEİG, 2010). Aynı şekilde AB normları çerçevesinde çocuk bakım hizmetinin kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunda olduğunu gösteren ebeveyn izninin yasalaşması da kadınların işgücüne katılımını olumlu etkileyecek bir düzenleme olacaktır. Eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılımının arttığı düşünülmüşse, kadınların eğitime yönelik sosyal aktivitelere ve kampanyalara devlet desteği sağlanmalıdır. Bu konuda aileleri bilinçlendirecek çalışmalara hız verilmelidir. Zira günümüzde işgücü piyasası nitelikli eleman olmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda kadınların mesleki eğitim ve üniversite eğitimi gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında devletin pozitif bir ayrımcılığa gitmesi gereklidir. Şayet eğitim düzeyi arttıkça, kentleşme ve sanayileşmenin kriz sonrasında yaratacağı istihdam olanakları ve diğer faydalardan kadınların da yararlanması mümkün olabilecektir. Ayrıca ayrımcılığın da önüne geçilebilmeli ve işe alımda benzer niteliğe sahip erkek ve kadınlarda kadınlara hak tanınması teşvik edilmelidir. Bununla birlikte, kadınların çalışmasında engel teşkil eden sağlık sorunları ve çocuk bakımı gibi hususlarda devletin koruyucu önlemleri alması da son derece önem arz etmektedir. Söz konusu önlemlerin alınması ve kadın istihdamının artışı, ülke ekonomisinin krizden daha güçlü bir şekilde çıkmasına ve kalkınmanın da temellerinin atılmasına yol açabilecektir.

KAYNAKÇA

- Başlevent C. ve Onaran, Ö. (2003). Are Married Women in Turkey More Likely to Become Added or Discouraged Workers?. *Labour*, 27(3), 439-458.
- Biçerli, K. (2009). *Çalışma Ekonomisi*. (5. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası. (2009). *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi*. Rapor No: 48508- TR.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi. (2010). *İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı ve Kadın İstihdamının Artırılması*. <<http://www.keig.org/basinAciklamasi.aspx?id=13>> (06.08.2010).

- Metin, B. (2003). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Genel Görünümüne İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Kamu-İş Dergisi*, 7 (2), 1-15.
- Özer, M. ve Biçerli, K. (2004). Türkiye’de Kadın İşgücününün Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 55-86.
- Özkaplan, N. (2008). *Türkiye’de İşgücü Piyasasının Dönüşümü: 1980-2007*. <[http://www.keig.org/ raporlar/Isgucu%20Piyasasinin%20Donusumu.doc](http://www.keig.org/raporlar/Isgucu%20Piyasasinin%20Donusumu.doc)> (31.05.2010).
- Palaz, S. (2004). *Women’s Labour Force Participation in Turkey*. Paper presented at The 1st International Conference on Women’s Studies: Famagusta, Turkish Republic of Northern Cyprus, 29-30 April 2004.
- Palaz, S. Karagöl, E. ve Masatçı, K. (2006). The Effect of Education on Labour Force Participation Rate: The Case of Turkey. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 56 (1).
- Sapancalı, F. (2000). Yeni Binyıla Girerken Türkiye’de İşgücü Piyasası: DİE Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Kamu-İş Dergisi*, 6 (1), 15-43.
- Taymaz, E. (2010). *Growth, Employment, Skills and Female Labor Force*. Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Toksöz, G. (2007). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu*. (1. Baskı). Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2007). *2006 Zaman Kullanımı Anketi Sonuçları*.
- Uluslararası Çalışma Örgütü. (2009). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu*. <<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/wstat2009.pdf>> (05.08.2010). <<http://bulten.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=528>>. (07.08.2010).